

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розкрито основні концепції мультикультурної освіти у контексті підготовки вчителя іноземних мов, проаналізовано їх розвиток у США, Канаді та Австралії, – країнах із багатим досвідом у застосуванні ідей мультикультурної освіти. Обґрунтовано важливість втілення елементів мультикультурної освіти у компоненти процесу навчання, насамперед у навчальні плани та методи навчання.

В статье раскрыты основные концепции мультикультурного образования в контексте подготовки учителя иностранных языков, проанализировано их развитие в США, Канаде и Австралии, – странах с ценным опытом использования идей мультикультурного образования. Обосновано важность внедрения элементов мультикультурного образования в компоненты процесса обучения, прежде всего в учебные планы и методы обучения.

The article deals with the key concepts of multicultural education in the context of foreign languages teacher training, analysis of their development in the USA, Canada and Australia, – the countries with rich experience in implementation of multicultural education ideas. The importance of implementing the elements of multicultural education into the components of study process, curricula and methods of teaching in particular, is grounded.

Мова – це найсуттєвіший серед людей засіб для передання та обміну інформації, людських цінностей, вираження почуттів, привернення уваги співрозмовника та побудови соціальних зв'язків. Культурна політика Ради Європи спрямована на сприяння багатомовності (multilingualism), що є однією з ключових засад сучасної Європи, одним із виявів її мультикультурної ідентичності. За словами комісара у справах багатомовності Л. Орбана, «добре знання інших мов створює мости між культурами та сприяє розумінню між ними». Метою лідерів ЄС є побудувати таку модель освіти, за якою європейець окрім рідної мови знав би принаймні дві інші (mother tongue plus two). На думку експертної групи інтелектуалів, з метою дотримання принципу багатомовності в ЄС, повинні виконуватись такі дві основні умови: 1) двосторонні зв'язки між будь-якими двома країнами мають підтримуватись передусім мовами цих двох країн, а не якоюсь іншою мовою; 2) дедалі інтенсивніше впровадження ідеї «засвоєної мови» (personal adoptive language) – своєрідної «другої рідної мови», що має бути елементом освіти та професійного життя кожного європейця [3].

Викладені вище ідеї, на нашу думку, вдало сформулював та узагальнив Й. Гржега (J. Grzega), запропонувавши лінгвістичну формулу майбутнього світу за назвою «глобальна триглоссія» (global triglossia), що виражає компетентність індивідуума в рідній мові, глобальній мові та іноземній мові за власним вибором. Серед виокремлених мов (англійської, китайської, іспанської, арабської, французької, латинської чи штучної мови) на роль глобальної, на думку автора, насамперед претендує англійська, що є найбільш використовуваною лінгва франка (lingua franca) у світі [11, с. 58].

У сучасному глобалізованому світі монокультуральне мислення витісняється міжкультурним, чому сприяє поширення підтримки етнічних, національних та регіональних мов. Мир у світі та глобальний розвиток економіки забезпечується міжкультурним розумінням, досягненню якого сприяє знання іноземної мови, що допомагає представникам різних частин земної кулі обмінюватись ідеями. В умовах глобалізації все більшого значення набуває формування мультикультурної ідентичності. Культурна ідентичність може стати перешкодою в процесі комунікації, передусім тому, що вона обмежена рамками власної культури. Мультикультурна ідентичність повинна допомогти індивідууму вийти за рамки своєї культури та не відчувати себе чужим у новому культурному оточенні. Стає очевидним, що зміни у суспільстві диктують необхідність нового мислення, у формуванні якого повинна допомогти система освіти.

Мета статті – розкрити основні концепції мультикультурної освіти у контексті підготовки вчителя іноземних мов.

За останні десятиліття проблема підготовки осіб до життя в умовах всезростаючої полікультурності перебуває в центрі педагогічних досліджень. Виклики сучасного багатонаціонального суспільства відображаються в ідеях та практиці мультикультурної освіти (multicultural education), завданням якої є підготовка особи до життя та діяльності в сучасних умовах, що висувають вимоги виховання мультикультурної особистості.

Педагогічне мислення, що формується в українській освіті в контексті сучасних реформ, є якісно новим утворенням, якому властиве запозичення інноваційного досвіду зарубіжних країн. Утворення єдиного європейського і світового освітнього простору та інтеграція в нього України обґрунтовують зацікавленість щодо концепцій реформування освіти закордоном.

Сучасні концепції освітнього процесу з орієнтацією на педагогіку мультикультурного суспільства формувались поступово, впродовж кількох десятиліть. Суттєву роль у цих концепціях відіграють ідеї відкритості, партисипативності та мультиперспективного планування, реалізація котрих забезпечує максимально можливе врахування національних культур в освітньому процесі [5, с. 102].

Термін «мультикультуралізм» з'явився в Канаді в 60-х рр. ХХ ст. для позначення стану етнокультурної, расової, релігійної різноманітності населення країни. Офіційно він набув поширення у 1971 р., на знак визнання державними інститутами непродуктивності асиміляційної політики, спрямованої на гомогенізацію культурно багатого та різноманітного населення країни [4].

«Великий тлумачний соціологічний словник» у перекладі з англійської мови трактує мультикультуралізм як «визнання культурного плюралізму та сприяння йому. На противагу тенденції у сучасних суспільствах до культурного об'єднання та універсалізації, мультикультуралізм прославляє, а також прагне захистити культурну різноманітність...» [2, с. 445].

Дослідники проблем мультикультуралізму в зарубіжних країнах Дж. Бенкс [6], Дж. Гей [9], У. Тейлор [13], У. Кімліка [12] у феномені мультикультуралізму вбачають «механізм» стабілізації суспільства, розвитку його етнічної та культурної різноманітності на основі рівності прав національної більшості, етнічних і культурних меншин.

Рівноправність культур у навчальному процесі та врахування культурної різноманітності передбачають реалізацію ідей відкритості і багатоперспективного планування, що втілюються насамперед в установці на взаємодоповнення та взаємозбагачення різних культур. Мультикультурна освіта розглядається як можливість реалізації діалогу культур: «Чуже повинно бути включене у освіту, тому що воно може слугувати тому, щоб краще зрозуміти, збагатити чи навіть змінити своє» [10, с. 14].

Мультикультурна освіта – це гуманістичне поняття, що базується на перевагах різноманітності, прав людини, соціальної справедливості та альтернативних стилях життя для усіх осіб, є важливим компонентом якісної освіти та передбачає доступність вивчення різноманітних культур для студентів; розглядає культурально плюралістичне суспільство позитивною силою та заохочує вивчення відмінностей як засіб кращого розуміння глобального суспільства [9, с. 3].

Таким чином, мета мультикультурної освіти: «формування вміння сприймати культурні відмінності і культурну різноманітність, здатність до аналізу культур, а також спільний розвиток життєвих можливостей та допомога у розв'язанні конфліктів» [8, с. 302].

Мультикультурна освіта може бути як формальною (спеціальні освітні програми, наприклад, білінгвальна освіта), так і неформальною, що реалізовується через засоби масової інформації та неформальне спілкування. Окрім цього, розрізняють пряму (direct) та опосередковану (indirect) мультикультурну освіту. Перша передбачає безпосередній вплив на культурну позицію індивідуума; типовими методами при цьому є симуляція (simulation), рольові ігри (role-playing games), а також порівняльний аналіз культур (comparative culture studies). Опосередкована мультикультурна освіта передбачає трансляцію культурної інформації в процесі вивчення іноземної мови чи інших предметів [7, с. 392].

Беручи за основу глобальність, мультикультурну освіту поділяють на загальну та спеціальну. Загальна мультикультурна освіта спрямована на культивування загальнолюдських

цінностей, а також виховання сенситивності щодо іншої, відмінної від особистої, культури, без орієнтації на будь-яку конкретну культуру. Спеціальна мультикультурна освіта спрямована на організацію аналізу та взаємодії з тією чи іншою конкретною культурою або задоволення тієї чи іншої потреби у міжкультурному діалозі.

Інтеграція формальної та неформальної, прямої та опосередкованої, загальної та спеціальної мультикультурної освіти є показником реалізації ідей відкритості та мультиперспективного планування у гнучко організованому навчальному процесі [5, с. 110].

Розвиток концепцій мультикультурної освіти відбувався по-різному в різних країнах у часовому та змістовому відношенні.

США, Канада та Австралія серед зарубіжних країн виявились піонерами у перегляді ідей і практики навчання у поліетнічному та полікультурному середовищі у дусі мультикультуралізму.

Етапом генези ідей мультикультурної освіти у США, Канаді та Австралії стали концепції кроскультурної освіти. Ці концепції – своєрідна проміжна ланка між педагогічними ідеями асиміляції (поступове прийняття нової культури аж до цілковитого розчинення в ній) та мультикультурної освіти. З одного боку, прихильники концепції не виключають діалогу культур, а з іншого – застерігають від взаємопроникнення цінностей різноманітних субкультур в процесі навчання [1, с. 13].

Концепціям мультикультурної освіти у США, Канаді та Австралії властиві спільні установки виховання та навчання. Вони зародились у руслі філософської, психологічної, педагогічної та антропологічної думки, де керівними були ідеї рівноправності, демократизації суспільства та освіти. Концепції об'єднують очікування міжетнічного та міжкультурного діалогу. Проголошується демократичне вирішення проблем культурної, лінгвістичної, соціальної, економічної різноманітності за допомогою освіти. Теза про те, що освіта повинна формувати вміння налагоджувати співробітництво із представниками інших культур є основоположною у всіх варіантах концепцій мультикультурної освіти [1, с. 14].

Мультикультурна освіта у навчальних закладах США, Канади та Австралії, починаючи із 1960-х рр. пройшла три основні стадії еволюційного розвитку: 1) додавання етнокультурних компонентів до навчального плану; 2) перетворення мультикультурної складової у невід'ємну складову навчального плану; 3) відбір змісту та методів навчання, що відповідають ідеям мультикультуралізму [1, с. 15].

Процес реалізації концепції мультикультурної освіти передбачає системні структурні зміни у ВНЗ та її втілення в усіх компонентах процесу навчання. Насамперед це відображено у навчальних планах та методах навчання, які повинні розкривати потенціал кожного студента. Такий особистісно-орієнтований підхід передбачає використання таких методик: «навчання через співробітництво», «зацікавлене навчання» (relational teaching), «цілісне мовлення» (залучення до діяльності через особистий досвід).

Висуваються нові вимоги до навчальних планів. Вони повинні складатись з урахуванням міждисциплінарного підходу, досвіду студентів, бути гнучкими, релевантними (відповідними). Заохочується міждисциплінарний підхід у викладанні, що дозволяє зосередити увагу навколо основоположних понять мультикультурної освіти.

Таким чином, вищі заклади освіти США, Канади та Австралії змінюють стратегію та програми, щоб задовольнити потреби студентів з різних етнокультурних груп, здійснювати підготовку фахівців, які уміють ефективно реагувати на реалії полікультурного суспільства. Процес навчання за мультикультурного підходу передбачає визнання різних способів пізнання, видів інтелекту студентів. Акцентується увага на комунікації, врахуванні різних точок зору студентів.

На педагога покладається основна роль у реалізації ідей мультикультурної освіти у США, Канаді та Австралії. Завданням педагогічних ВНЗ є підготовка культурально компетентного фахівця, здатного працювати у поліетнічному, мультикультурному суспільстві. Мультикультурна педагогічна освіта висуває певні вимоги до вчителя іноземних мов: знання етнографії, усвідомлення власної ідентичності, подолання етнокультурних стереотипів та упереджень, вміння інтегрувати ідеї мультикультуралізму у зміст своєї навчальної дисципліни, налагоджувати толерантні відносини з учнями. У результаті підготовки педагога якісно нового

зразка ставиться за мету перетворити ідеї мультикультурної освіти в його особисті переконання, сформувати знання та вміння, що дозволять успішно виконувати професійні обов'язки у поліетнічному, полікультурному середовищі [1, с. 22]. При цьому у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови студенти повинні вивчати матеріали не лише що стосуються культури мови-носія, а й ті, які надають інформацію про інші європейські та неєвропейські культури [11, с. 53].

Поступове перетворення України у відкрите суспільство має безпосередній вплив на статус іноземної мови, а саме на зміну контексту вивчення її. Мультикультурний підхід у освіті – це один із важливих підходів у навчанні іноземній мові, що враховує особливості міжкультурного іншомовного спілкування у контексті діалогу культур, сприяє формуванню майбутнього вчителя іноземної мови як культурного посередника у ситуаціях міжкультурного спілкування, як суб'єкта діалогу культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балицкая И. В. Мультикультурное образование в США, Канаде и Австралии: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. / Балицкая И. В. – Москва, 2009. – 30 с.
2. Джерри Дж., Джерри Д. Большой толковый социологический словарь. – АСТ «Вече», 2001. – Т. 1. – 543 с.
3. Європейські інтелектуали радять вивчати більше мов (01/02/2008) – [Електроний ресурс] <http://www.delukr.ec.europa.eu/page46020.html>
4. Мамонова В.А. Мультикультурализм: разнообразие и множество – [Електроний ресурс] <http://credonew.ru/content/view/606/32/>
5. Рахкошкин А. А. Открытость образовательного процесса (на примере западноевропейской педагогики) / НовГУ имени Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2005. – 140 с.
6. Banks J. A. Race and Culture in the Classroom. Teaching and Learning through Multicultural Education, 1999. – 189 p.
7. Ekstrand L. H. Multicultural Education // The international encyclopedia of education / Ed.-in-chief Torsten Husen. 2-ed. Oxford [u.a.]: Pergamon, 1994. – Vol.
8. Essinger, H. Interkulturelle Erziehung in multikulturellen Gesellschaften // Marburger, H. (Hg.): Schule in der multikulturellen Gesellschaft: Ziele, Aufgaben und Wegeinterkultureller Erziehung. Frankfurt/M: Verlag für interkulturelle Kommunikation, 1991. – 125 p.
9. Gay G. A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education. – NCREL's Urban Education Program, 1994. – 35 p. – [Електроний ресурс] http://education.washington.edu/areas/ci/profiles/documents/gay_synth_schol_multicultural.pdf
10. Glumpler E. Mehrsprachigkeit und Kulturenvielfalt in der deutschen Grundschule // Haarmann D. (Hg.) Handbuch Grundschule. Bd.1. Weinheim, Basel, 1991.
11. Grzega Joachim Reflections on concepts of English for Europe British English, American English, Euro-English, Global English. – P. 44–64. – [Електроний ресурс] <http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/ELiX/index.htm>.
12. Kymlicka W. Multinational States and Polyethnic States // Kymlicka W. Multicultural Citizenship, 1995. – P. 11–26.
13. Taylor Webb P. Transforming the Multicultural Education of Teachers: Theory, Research, and Practice (review) Theory Into Practice. – Vol. 42, N. 3, 2003. – P. 256–258.